

In vele talen heerst het principe *pars pro toto* bij de benaming van de Nederlandse taal: Dutch, ollandese, holandski... Een soortgelijke vernauwing van het perspectief past het grotere publiek ook toe als het om de culturele identiteit van de Lage Landen gaat: men heeft vooral de Noordnederlandse cultuur voor ogen. Met andere woorden, voor menig Zuidoost-Europeaan is het Noordwesten van het continent één pot nat.

1 Noord-Zuid verschillen en overeenkomsten in de literatuur

Een boeiend aspect van de studie neerlandistiek is voor extramuraal studenten dan ook de vraag naar de culturele overeenkomsten en verschillen tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Om ze daarvoor te sensibiliseren worden o.a. literaire voorbeelden aangehaald. Multatuli's Droogstoppel is een juweeltje van Noordnederlandse stereotypering, terwijl boer Wortel als voorbeeld dient van de verworteling in de Vlaamse landelijke cultuur. Arthur van Schendel geeft met zijn roman „Een Hollands drama“ een onvergetelijke schets van het strenge protestantse gezinsleven aan het eind van de 19de eeuw. Hugo Claus daarentegen is weergaloos in het portretteren van de katholieke Belgische en Vlaamse samenleving rondom de Tweede wereldoorlog. Anderzijds zijn er natuurlijk ook auteurs die eerder kenmerkend zijn voor de overeenkomsten dan voor de verschillen tussen Noord en Zuid, zoals Willem Elsschot, om maar één voorbeeld te noemen.

2 Noord-Zuid verschillen en overeenkomsten in de kunst

Het is een algemeen aanvaarde stelling dat naast de taal, de schilderkunst de meest karakteristieke uiting is van de Nederlandse culturele identiteit. De onmetelijkheid van de hemel, de macht van de zee, het noordelijke licht, de zwijgzaamheid en introspectie zouden daarin het mooist tot uitdrukking zijn gekomen¹. Het is echter nog steeds een omstreden kwestie of er zoiets als de Nederlandse identiteit zou bestaan. Net als voor de literatuur geldt ook voor de kunsten dat er enerzijds sprake is van Nederlandse en Vlaamse schrijvers/kunstenaars binnen de Nederlandstalige literatuur resp. Lagelandse kunst; en anderzijds van een aparte Vlaamse en een Nederlandse literatuur resp. kunst.

2.1 De integratieve blik van Ludo Beheydt

Een belangrijke bijdrage tot het in kaart brengen van de specifieke culturele kenmerken in de kunsten heeft Ludo Beheydt geleverd met zijn studie „Eén en toch apart“ (2002). Volgens Dirk Vanassche wil Beheydt daarmee een samenhangende visie presenteren op de cultuur van Vlaanderen en Nederland, die uitgaat van „een integratieve kijk op beeldende en talige uitingen tegen een maatschappelijke achtergrond“ (Beheydt, 2002: 15).

¹ Novaković-Lopušina, 2010: 114

„Hij geeft toe dat er verschillen zijn tussen Noord en Zuid, maar dat zijn voor hem nuances in het totaalbeeld: de cultuur van de Lage Landen onderscheidt zich duidelijk van de omringende culturen en Beheydt gaat op zoek naar de kenmerken die deze culturele identiteit bepalen“.
(Vanassche, 2003: 456).

2.2 De integratieve blik van Milan Kašanin

De Servische kunsthistoricus Milan Kašanin (1895-1981) was een uitstekende kenner van de Europese en van de Nederlandse kunst. Als directeur van het Museum van Prins Paul (het huidige Nationaal Museum) in Belgrado heeft hij tijdens zijn studiereis door Nederland en België kunstwerken aangekocht ten behoeve van prins Pauls museumcollectie Nederlandse kunst. Voor zijn bijdrage aan het organiseren van tentoonstellingen van Joegoslavische kunst in Amsterdam en van Nederlandse kunst in Belgrado werd hem een hoge onderscheiding van het Koninkrijk der Nederlanden toegekend².

Over de essentie van de Nederlandse kunst zoals hij die begreep schreef Kašanin in een van zijn reisberichten op een zeer interessante manier:

„In boeken lach en huil je om anderen, in de muziek en schilderkunst om jezelf. En om jezelf te lezen bestaat er in de schilderkunst niets duidelijker dan Rembrandt en Vermeer; die ongekende mengeling van droom en werkelijkheid, dat magisch realisme, die fantastische alledaagsheid. Nergens anders is dat te vinden dan bij hen, en bij de Russen³.“ (Kašanin, 1961:216)

Hoewel hij hierbij enkel twee Noordnederlandse grootheden noemt, omvat hij met zijn beschrijving kenmerken die ook voor Zuidnederlandse kunstenaars gelden. Deze integratieve blik wordt ook op vele hedendaagse Servische educatieve sites gehanteerd: Noord- en Zuid-Nederlandse kunstenaars worden er in één adem genoemd, zelfs de duidelijk van elkaar verschillende Rembrandt en Rubens. „Er zijn veel overeenkomsten tussen de Vlaamse schilderkunst van de 15de eeuw en de Hollandse schilderkunst van de 17de eeuw. (...) Beide scholen hebben zich een herkenbare realistische stijl eigen gemaakt met een grote aandacht voor de weergave van de allerkleinste details.“ (www1)

2.3 De integratieve blik van Mihajlo Đoković Tikalo

Mihajlo Đoković Tikalo (1941), Servische schilder en tekenaar, lijkt met het motto van zijn in 2000 gepubliceerde monografie juist dat te bevestigen wat Kašanin als de essentie van de Nederlandse schilderkunst heeft gezien, met name een mengeling van fantasie en realisme:

„Mijn beste schilderijen zijn degene die door gekte zijn ingegeven maar door verstand zijn geschilderd.“ (Živković, 2000:6)

Naar eigen zeggen heeft een zeer bepaald schilderij - met name het aan de Meester van Flemalle toegeschreven *Nativity* – de toenmalige student kunstgeschiedenis ertoe bewogen zelf te beginnen schilderen. Een andere belangrijke ervaring was Tikalo's bezoek aan het Louvre en de kennismaking met het werk van Jacob van Ruisdael en Meindert Hobbema.

² Dankzij de inzet van de Afdeling Neerlandistiek in Belgrado en het vertaalwerk van studenten neerlandistiek aldaar, heeft Kašanin een artikel gekregen op de Nederlandse Wikipedia.

³ Dit citaat is in vertaling van J.N.L., net als alle overige citaten uit Servische bronnen.

De invloed van Jeroen Bosch

Al vroeg werd Tikalo door kunstcritici het jongere broertje van Bosch genoemd.

„Die renaissancistische werken uit Noord-Europa, geschilderd door Jeroen Bosch hebben in het begin ongetwijfeld een invloed gehad op Tikalo, zeker als het om zijn fantasiefiguren gaat. (...) De oude en de nieuwe meester bevinden zich op een pad dat zich vertakt. Na het kruispunt worden de schilders verschillende werelden ingestuurd, de eerste naar de ontheiligde wereld, de andere naar een sacrale.“ (Aćin 2013: 5-6)

De dichter Dragan Jovanović Danilov somt Tikalo's Boschiaanse personages als volgt op:

„In het centrum van zijn tekening bevindt zijn bijna altijd een alchemicus, en om hem heen bevinden zich monsters, mutanten, homunculussen, gnomiden, tapirs, vliegende varkens, neushorens, ibissen. Zo komt een mediale verbinding van schoonheid en gedrochtelijkheid tot stand waarin zich de schittering en de gruwel van een lang vervlogen tijd weerspiegelen die even goed de onze zou kunnen zijn.“ (Danilov, 2008: 101)

/Afb. 1: *Landschap van vogels*, 1978, olieverf op doek/

De invloed van Pieter Bruegel

Een andere Zuid-Nederlandse schilder met een herkenbare invloed op het werk van Tikalo is Pieter Bruegel, die in zekere zin de traditie van Bosch heeft voortgezet. Een van de alchemisten op Tikalo's tekening *Alchemistenbijeekoms*t lijkt zo uit een werk van Bruegel overgestapt te zijn.

/Afb. 2: detail van de tekening *Alchemistenbijeekoms*t, 1979/

De invloed van Hobemma en Van Ruisdael

De invloed van deze twee landschapschilders is vooral te herkennen in de pluimige bomen en dramatische luchten die Tikalo graag als setting gebruikt voor zijn fantastische vertellingen.

/Afb. 3: detail van het schilderij *Irrationeel overblijfsel*, 1997/

De invloed van Rembrandt

Een aparte plaats binnen het oeuvre van Tikalo nemen zijn portretten in. Ongetwijfeld zijn hier indirect zowel invloeden van oude Vlaamse meesters als die van Rembrandt herkenbaar. Een directe allusie op Rembrandts werk zien we in Tikalo's schilderij *Lateral Similarity* (1996) dat een bewerking is van Rembrandts doek *Reder Jan Rijksen met zijn vrouw Griet-Jans* uit 1633.

/Afb. 4: *Lateral Similarity*, 1996/

Om het met de woorden van Stanislav Živković, een grote kenner van het werk van Tikalo, te zeggen: „Mihailo Đoković Tikalo heeft aan zijn balkaneske sensibiliteit een vleugje Noordelijke filosofie en mystiek toegevoegd.“ (Živković 2008: 100).

Noordelijk staat hier voor wat vanuit Servisch perspectief als zodanig wordt gepercipieerd, met name de gehele Lage Landen, zowel het Noorden als ook het Zuiden, apart en toch één.

Bibliografie

Aćin, Jovica. „Gledamo sliku kad ona gleda nas“. 2013. In: *Mihajlo Đoković Tikalo. Izbor iz opusa*. Beograd (catalogus)

Beheydt, Ludo. 2002. *Één en toch apart. Kunst en cultuur van de Nederlanden*. Leuven&Zwolle.

Danilov, Dragan Jovanović. 2008. „Tikalo, mlađi brat Hijeronimusa Boša. In: *Art 032. Revija za kulturu*. Godina X, broj 18, Čačak, p. 101

Novaković-Lopušina, Jelica. 2010. "Bruggen tussen wereldbeelden" /"Mostovi između vizija"/. In: Jane Fenoulhet & Jan Renkema (red.), *LAGE LANDEN STUDIES. 1 Internationale neerlandistiek: een vak in beweging*. Gent: Academia Press, p. 95-122

Tikalo, Mihailo Đoković. 2008. „Tikalo, mlađi brat Hijeronimusa Boša. In: *Art 032. Revija za kulturu*. Godina X, broj 18, Čačak, p. 100

Živković, Stanislav. 2000. *Mihajlo Đoković Tikalo*. Beograd: Jugoslovenska knjiga.

Živković, Stanislav. 2008. „Tikalo, mlađi brat Hijeronimusa Boša. In: *Art 032. Revija za kulturu*. Godina X, broj 18, Čačak, p. 100

www1

<http://www.znanje.org/i/i21/01iv02/01iv0224/UVOD%201.htm> (laatst geraadpleegd op 31.03.2014)